

FORMANOVĚ HOŘÍ, MÁ PANENKO

Milan Kundera

Imbecilita komerčních zájmů a nesmiřitelnost ideologického dogmatu, to jsou dvě zla ohrožující filmové umění. Když byla česká kinematografie hned po válce znárodněna, osvobodila se z moci prvního zla, a během šedesátých let se pomalu zbavovala druhého. V té krátké chvíli svobody (svobody relativní, ale tak vzácné na naší planetě) se narodila velká plejáda mladých českých filmařů. Měl jsem je všechny rád (byli to mí přátelé, mí spolužáci, později dokonce žáci), ale pro svůj humor, pro svého ducha demystifikace, Miloš Forman mi byl vždycky nejbližší.

Dnes, kdy konkrétní svět zmizel docela za svými interpretacemi, kdy události jsou vysvětleny ještě dřív, než se udějí, demystifikace se stala naší vášní. Forman ji prokázal hned od svých prvních začátků: přivlastnil si techniku cinéma-vérité, odmítal profesionální herce, a byl neobyčejně posedlý vším obyčejným. Jeho humor tryskal puklinou, která se otevřela mezi tím, co věci o sobě prohlašují, a tím, co opravdu jsou.

Často dostávám otázku, v čem vidím specifičnost pražského humoru. (Pražského? Jde spíš o celou střední Evropu, která dala našemu století čtyři mistry komična: Haška, Kafku, Musila, Ionesca...) V protikladu k duchu klasicismu, který rozděluje svět na hemisféru tragičnu a hemisféru komičnu, tento (pražský, chcete-li) humor neuznává žádné takové dělení. Nejde tedy ani tak o jiný humor, jako spíš o jinou koncepci světa, která považuje komičnost za neoddelitelnou součást *každé* lidské situace. Nic a nikdo není osvobozen od komična, které je naším osudem, naším stínem, naší útěchou a naším odsouzením. Forman nás o tom nenechá pochybovat ani vteřinu: *Hoří, má panenko*, poslední film, který natočil v Československu (1967), začíná rozmarným dialogem, v němž se probírá rakovina předsedy hasičů, a humor se stává nesnesitelný a nádherný ve chvíli, kdy jiný stařeček pozoruje svůj dům, který mu mizí v plamenech.

Samozřejmě, pro ty, kdo nejsou s to přijmout neslušná manželství komična se smrtí, s neštěstím nebo s láskou, humor Franze Kafky zůstane nepostřehnutý a humor Miloše Formana nepřijatelný a zlý. Tohle se ostatně o *Hoří, má panenko* říká (v Praze stejně tak jako v Paříži): proč zlomyslně zesměšňovat ubohé hasiče, ty prosté lidi, když by bylo třeba zaútočit na ty, co mají skutečnou moc?

Možná, že je to jen shoda náhod, ale nemohu si odpustit, abych ji neuvedl. V Kafkově *Zámku* jsou také hasiči, a také mají slavnost, a slavnost má také tragické následky, a hasiči jsou stejně jako u Formana směšní a uplácení z byrokratického myšlení – například když vylučují ubohého Barnabášova otce ze svých řad. Ani Kafka ani Forman nechtěli v ničem umenšovat slávu hašení ohně. Ale oběma se líbilo ukazovat chování institucionalizovaného, zbyrokratizovaného člověka (toho reprezentanta *par excellence* moderního lidstva) a ukazovat ho právě v podmínkách co nejvšednějších a nejsměšnějších, a právě na představitelích co nejpodřízenějších a nejnevinnějších.

Jestliže je Praha metropolí humoru, je příznačné, že je též jedním z nejtragičtějších evropských měst. Hašek napsal své veledílo smíchu, *Dobrého vojáka Švejka*, na krvavé téma války. *Hoří, má panenko* je tím komičtější, čím je smutnější, tím beznadějnější, čím je legračtější. A má v sobě navíc provokativní jednoduchost a suverénní neuctivost.

Otištěno v týdeníku Le Point 26. dubna 1976 pod názvem Les enfants de Kafka (Kafkovy děti). Z francouzštiny pro Illuminaci přeložil a novým titulem opatřil autor. „Název Kafkovy děti pochází zřejmě od redakce, nikoli ode mne. Nejsem tak zlomyslný, abych někomu přiděloval děti, o které nestojí,“ připojil k tomu ve faxu z 18. 9. 1995.